

Az erdőgazdálkodást érintő döntések a török hódoltságtól a mai napig

Praefatio

A honfoglalástól a mohácsi csatáig eltelt több, mint ötszáz esztendő az ország erdőterületeinek lényeges csökkenését nem mutatta. Az azóta eltelt ugyancsak fél évezredben kezdődött az erdők erősebb igénybevétele, amely lassú, de folyamatos területcsökkenést okozott. Ez csak az első világháború végén állt meg. Az alább leírtak az utóbbi ötszáz év erdőt érintő pozitív és negatív intézkedéseit taglalják.

Az erdőgazdálkodást elősegítő intézkedések

A szerencsétlenül végződött mohácsi csata utáni király és „az ország díszé és virága” nélküli hadvezetés a törökök beözönlésének nem tudott ellenállni, ami fokozatosan az ország három részre való szakadását idézte elő. Nyugat- és Észak-Magyarország Habsburg, Közép- és Dél-Magyarország török uralom alá került, Kelet-Magyarország (Erdély és a Partium) pedig török befolyás alatti önálló erdélyi fejedelemséggé alakult. A habsburgi magyar királyság volt az egyetlen országrész, amely kapcsolatot tartott a Nyugattal. Ennek kisugárzását jelezte az 1565-ös Miksa-féle Erdőrendtartás, amely először adott részletes útmutatást az erdőkben folytatandó területmegtartó erdőgazdálkodásra. Erre az indítékot az észak-magyarországi bánynyitások faigénye adta.

A törökök 1700 körüli kiűzése után felszabaduló területek a magyar királysághoz tartozva katonai határvidékként gondoskodtak a haza védelméről. A katonai parancsnokság az ország déli határának az ellenséges betöréstől való védelem biztosítása végett erdőtelepítést szorgalmazott. Ennek munkáit a Mária Terézia által 1712-ben Temesvárott felállított Bánsági Katonai Erdőhivatal irányította. A szakma szempontjából nagy jelentőségű volt Mária Terézia 1769/1770-es Erdőrendtartása, amely az erdőgazdálkodás minden ágára kiterjedt. Az erdőgazdasági munkák szakszerűségének biztosítása végett minden törvényhatóságnál erdőfelügyelő alkalmazását rendelte el. 1770-ben pedig a királynő utasítást adott a Selmecbányai Bányászati Főintézet hallgatói részére az „Erdőgazdaszat” tantárgy kívánatos, majd kötelező hallgatására. A nagy kiter-

jedésű homokterületek beerdősítésénél 1780-ban kezdték meg az akác kísérleti alkalmazását.

Az első – néhány soros – erdőtörvényt (1791. évi LII. tc.), amely az erdők területi csökkenésének a megakadályozásáról szolt II. Lipót országlása alatt fogadta el az országgyűlés. Ezt az 1807. évi XXI. tc. egészítette ki, amely már a fahasználat szabályozására és a letermelt területek felújítási kötelezettségére is kiterjedt.

Az erdőgazdaságok szakszerű vezetéséhez szükséges szakemberek képzéséhez 1808-ban a Selmecbányai Bányászati Akadémia mellett felállított Erdészeti Intézet és az a rendelkezés segítette, hogy a négy országos Főerdőfelügyelőség vezetője kizárólag felsőfokú – lehetőleg selmeci – végzettségű szakember lehetett. Ezek a körülmények az erdőgazdálkodás gyors fejlődését segítették elő. 1816-ban I. Ferenc a kamarai (kincstári) erdőhivatalok részére Általános Utasítást adott ki, amely már az erdőgazdálkodás jövedelmezőségével is foglalkozott. Ugyanebben az évben történt az Erdőjavítási Alap létesítése, amelynek vagyona az erdei termékek eladásakor felszámított csekély hozzájárulásból létesült.

Az 1848. évi nagy társadalmi és politikai változások az erdők tulajdonlását erősen érintették. Ugyanis a felszabadított (volt) jobbágyság részére járó, a jobbágyterheknek arányosítással megállapított nagyságú területeket egyben választották le az uraság ingatlanaiából, és így adták át az új tulajdonosok részére, akiknek azokon erdő- és/vagy legelőbirtokosságokat kellett az 1848. évi X. tc. alapján alakítani, és azokon közös gazdálkodást kellett folytatni.

A szabadságharc leverését követő elnyomatás 10 éve folyamán a hazai erdőgazdálkodás gyors fejlődésnek indult, mert nemcsak a kincstári (akkor császári királyi) erdőhivataloknál tették kötelezővé az osztrák erdőhivataloknál rendszeresített ügymenetet és szolgálati utasítást, hanem az 1857-es Császári Nyílt Parancs az akkor korszerű osztrák erdőtörvény hatályát Magyarországra is kiterjesztette. Ez ugyan 1860-ban az osztrák katonai helyzet romlása miatt visszavonásra került, de szellemi kisugárzása az 1879. évi XXXI. törvénycikkben (második erdőtörvény) érezhető

volt. A két törvény között a lényeges eltérés abban jelentkezett, hogy a terv szerinti erdőgazdálkodást a magyar erdőtörvény csak a korlátolt forgalmú erdőbirtokoknál tette kötelezővé.

Nem sokkal az erdőtörvény hatálybalépése után sűrűn merült fel a szakképzett erdészeti segédszemélyzet iránti igény, ami az 1883-ra Király(Asott)balmon felépített erdőőri szakiskolában, később még három szakiskola megnyitásával került kielégítésre.

Az erdőbirtokosságoknál a gazdálkodás szakszerűsége sok kívánnivalóval járt. Közel ötven évig tartott, míg az úrbéri rendezés nyugovóra jutott, és gazdálkodásuk szakszerűségének biztosítása végett hozta meg az országgyűlés az erdők állami kezeléséről szóló 1898. XIX. tc.-et.

Az erdők területi csökkenését csak az első világháború végén hozott 3296 és 6201/1918. ME számú rendeletekkel sikerült megállítani. Ezek minden fahasználatot, a magánerdőbirtokokon is miniszteri engedélyhez kötötték.

Nemzetgazdaságunk gyors fejlődését az első világháború kitérője állította meg. A trianoni békediktátum (1920) az ország területének 2/3 részét, erdeinek több mint 80%-át az utódállamoknak juttatta. Ez a megmaradt csonka országban nagy fahiányt okozott. Ez a körülmény már a húszas évek elején az erdészet figyelmét az Alföld fásításának lehetőségére irányította. Az erdészet akkori államtitkári rangban volt vezetőjének, Kaán Károlynak köszönhető az 1923-ban hozott négy, erdővel kapcsolatos törvény. Ezek közül a legfontosabb volt az Alföldfásításról szóló XIX. törvénycikk. A nagy elánnal megindult munkákat az 1929–1934-es évek világgazdasági válsága törte meg. Új lendületet „Az Erdőkről és a Természetvédelemről” szóló 1935. évi IV. tc. adott. Ez erdészeti feladatként törvényesítette az erdészet által évtizedek óta végzett természetvédelmet, és valamennyi erdőbirtok üzemterv szerinti kezelését.

Az 1930. évi „Bécsi Döntés”-sel jogosan visszakapott felvidéki, erdélyi délvideki magyarlakta területekkel és Kárpátaljával megnagyobbodott Magyarország erdőterülete több, mint kétmillió hektárral növekedett (Földvály, 1941). A visszakertült erdőbirtokoknak a hazai erdőgazdálkodásba történő bekapcsolás-

lódását az erdőtörvény előírásaival és miniszteri rendeletekkel oldották meg.

Az erdőtörvény mindössze tíz évig volt változatlanul érvényben, mert a szerencsétlenül végződött második világháborút követő évek történései az erdőket és az erdőtörvényt is érzékenyen érintették. „*A nagybirtokrendszer megszűnéséről és a földműves nép földbőviztatásáról*” szóló 600/1945 ME számú rendelet a 100 kataszteri boldnál (57,55 ha) nagyobb erdőbirtokokat állami, a 10–100 kataszteri boldas (5,76–57,55 ha) erdőknek községi tulajdonba vételét rendelte. Az erdőtulajdonok rendezése 1946-ban nagyjából befejeződött. Az állam tulajdonába került erdőkben a szakszerű gazdálkodást az ország tapasztalt szakembereinek alkalmazásával az 1946-ban megszervezett Magyar Állami Erdőgazdasági Üzemek (MÁLLERD) Központja és erdőgondnokságai biztosították. Ez azonban mindössze csak két évig tudott zavartalanul működni. Az ezután következett hat zavaros év elteltével csak 1954-ben kezdődhetett meg – most már az erdőgazdaságokban – a szakszerű munka. Az ezt követő tizennégy év volt az erdészet aranykora, amelyet az 1040/1954 MT (minisztertanácsi) számú határozat alapozott meg. Ez alatt az idő alatt sikerült a háború miatt elmaradt erdőművelési hátrálékokat (erdőfelújítás, erdőnevelés) és a rontott erdőknek nevezett elhanyagolt területeket felszámolni, az arra alkalmas állományoknál a természetes felújításokra áttérni. Az erdészet országos irányítását főként nagy gyakorlati tapasztalatokkal rendelkező szakemberek munkába állításával az Országos Erdészeti Főigazgatóság (OEF) sikerrel végezte el. Lényeges intézkedése az előzőekben említettek kivételével: erdőrendezési felügyelők munkába állítása, erdővédelmi állomások megszervezése, a tsz-erdőkben folyt gazdálkodás szakmai irányítása, a felhagyott mezőgazdasági területek beerdősítéséhez szükséges költségek biztosítása.

A közben kitört 1956-os forradalom és szabadságharc eredményeként az erdőbirtokosságok felszámolásával kapcsolatos rendelkezések végrehajtását sikerült leállítani, és ezek az erdők jogos gazdáikhoz visszakerülhettek. Ez az állapot mindössze öt évig tartott.

Az 1968-ban meghirdetett „új gazdasági mechanizmus” az erdőgazdaságok munkakörét a fafeldolgozásra is kiterjesztette. Felügyeleti szervük a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztéri-

um (MÉM) lett; az erdészet központi irányítását a „MÉM Erdészeti és Faipari Hivatala” végezte. Az ország „Erdő- és Fafeldolgozó Gazdaságai” ebben a gazdálkodási formában érték meg a rendszerváltozást.

A rendszerváltozás az erdészetet annyiban érintette, hogy az erdők mintegy negyven százaléka magántulajdonba került, az erdő- és fafeldolgozó gazdaságok erdészeti részvénytársaságokká alakultak át, megalakult az „Állami Erdészeti Szolgálat”, mely az erdőfelügyelési és az erdőrendezési munkákat irányítja és vezeti az Országos Erdészeti Adattárat, nyilvántartva az erdőkben az év folyamán keletkezett változásokat.

Az erdőtörvényt megelőzve került kihirdetésre az Erdőbirtokossági Társulatról szóló 1994. XLIX. törvény, amely a társulatok megalakítását az önkéntes-ségre alapítja. Ezt követte „Az erdőkről és az erdő védelméről” szóló 1996. LIV. törvény, amely a gyakorlatban előnyösen alkalmazott erdőművelési eljárásokat is törvénybe iktatta. Alapjában véve megtartotta az erdőfenntartási járulék feladatát is.

Az erdőgazdálkodást hátrányosan érintett rendelkezések

Az erdők erősebb területi csökkenését a bányászat felvidéki felfejlődése indította meg. Az erdőterületek csökkenését Miksa 1573. évi Bányarendtartása azzal igyekezett lassítani, hogy a bányák működéséhez szükséges fák kitermelését és szállítását szabályozta. Az erdőterületek csökkenéséhez a török hódoltság alatt a végvárok faanyagszükségletének folyamatos biztosítása is hozzájárult. Királyaink dekrétumokkal igyekeztek az erdők területi csökkenését megakadályozni. Ezek azonban a végrehajtás ellenőrzésének hiánya miatt eredménytelenek maradtak.

A jobbágyi terhek megváltásának 1836-ban megnyílt lehetősége is hozzájárult az erdőterületek csökkenéséhez. A megváltást kötelezővé a jobbágyok 1848. évi felszabadítása (1848: IX. tc.) tette. Az uraság volt jobbágyainak a megváltás címén osztatlanul kapott erdő- és legelőterületeiken mint erdő- és/vagy legelőbirtokosságokban közös gazdálkodást kellett folytatniok. Az erdők új tulajdonosai a közös gazdálkodás szabályozatlanságát kihasználva rendszertelen fahasználatokat végeztek. Nyugvópontra csak ötven év múlva

jutottak (amidőn az országgyűlés az állami kezelésről szóló 1898: XIX. tc.-et megszavazta. Ez biztosította a volt úrbéres erdőbirtokosságaiban a szakszerű erdőkezelést.)

Az első világháborút lezáró trianoni békediktátum (1920) a legérzékenyebben az erdőket érintette. Erdeink legértékesebb állományait veszítettük el. A megcsönkített ország erdősültsége 12,6%-ra csökkent, így az ország faimporra szorult. A sors iróniája, hogy fa-szükségletünket az utódállamok valamikori erdeinkből elégítették ki, aminek költségét a teljes búzakivitelünk fedezte.

Húsz évig tartó viszonylagos nyugalom után 1939-ben kitört az öt évig tartó második világháború, amely az elsőhöz hasonlóan ugyancsak szerencsétlenül végződött, és aminek végén (1945) újból visszaálltak a trianoni határok. A tulajdonviszonyok átrendeződése után az állam tulajdonába került erdőkben sikeresen gazdálkodó MÁLLERD szakvezetését 1949-től fokozatosan leváltották, irányítását a kommunista párt által „kiválasztott” szakképesítés nélküli személy vette át. Ez az „interregnum” 1954-ig tartott, amely idő alatt nagyjából másfél évenként át-szervezések történtek: erdőközpont, nemzeti vállalatok, erdőgazdasági egyesületek, ezeken felül pedig az erdőfelügyelőségeket felszámolták, megszüntették. Mindezek gyakori személyzeti áthelyezésekkel jártak, amelyek az erdőgazdálkodás minőségi javulását nem segítették elő, sőt azt visszavetették, mert idő kellett a munkaterületek megismeréséhez és a feladatok elvégzése lehetőségének vizsgálatához.

Az 1961-es szocialista erdőtörvénynek ismert VII. törvény rendelte el az erdőbirtokosságok felszámolását és erdeiknek (főként) a termelőszövetkezetek (TSZ) részére történő juttatását. Ezek gazdálkodását állami kezelés segítette addig, amíg a termelőszövetkezetek által alkalmazott erdészek bele nem tanultak a gazdálkodás önálló vezetésébe.

A szocialista rendszer 1989-es bukását az erdészeti tulajdonviszonyok óriási változása követte. A bukott rendszerben törvénytelenül szereztek kárait a kárpótlási jegyekkel csak részben tudták fedezni. E jegyek tulajdonosai a magánosításra kijelölt erdőterületekre licitálhattak, így az ország erdőterületének mintegy negyven százaléka került magántulajdonba. A licitálás az erdőnél sem osztatlanul, hanem annak kataszteri számait alapul véve – az általában kis értékű kárpótlási jegyeknek

megfelelően a licitálók között – néhány hektáros területekre osztottan történt. Ezek helyszíni kitűzése sok helyen nem történt meg, így sokan nem is ismerik erdeik pontos helyét. Az így kialakult területi bizonytalanságok miatt az engedély nélküli fakitermelés, sőt a falopások is elszaporodtak. Ez tette sürgetővé az *erdőbirtokossági törvény* (1994: XLIX. tv.) megalkotását. Ez az erdőbirtokossági társulatok megalakítását, szervezetét és működését részletesen szabályozza. Az előző törvényi rendelkezésektől főként abban tér el, hogy megalakításuk az erdőbirtokosok elhatározásától függ, nyilvántartásukat és a törvényességi felügyeletét a cégbíróság gyakorolja. (Az 1935:IV. tc. szerint mindezek az elsőfokú erdőrendészeti hatóság feladata volt.)

A rendszerváltozás következtében az 1961-es erdőtvény előírásai csaknem teljesen érvényüket veszítették, ezért az országgyűlés 1996-ban egyszerre három – az erdőt érintő – törvényt szavazott meg. Ezek közül „Az erdőkről és az erdő védelméről” az LIV. szól. Ez az ország faigényének biztosítását csak másodrendű céljának jelöli meg. A természetvédelmi hatóság az erdőgazdálkodás csaknem minden területén véleményt nyilváníthat, hozzájárulhat, sőt megtilthat. Az erdőtvény az erdők állami kezelése helyett az „erdőgazdálkodó” fogalmát hozta be, akinek feladatául az adminisztrációs ügyek intézését jelölte meg. Az erdőtvénynek szakmailag több kifogásolható rendelkezése volt, amelyek részben a végrehajtási utasításban rendeződtek.

Dr. Kollwenz Ödön

Székely János

Egy őszi levélhez

Nem mondható, csak eldúdolható,
Hogy fáradt nessel, lassan egyre estek,
Aranyszegélyű, pernye-könnyű testek,
Kiket gyűrűzve ringat lenn a tó.

Mert hűs szelekkel nyargal már az ősz,
Kacagva csordul illat-ittas kedve,
Párakat fú a tar szőlőhegyekre,
Vagy érett birsek bársonyán időz.

Elgondolom, egy sors beteljesült,
S bárcsak juthatnék magam is e drága,
Szép gyümölcshez, meztelen halálra.

Derűsen kérem közös alkonyunk:
Utódot hagyva és teljessé érve,
Hunyt szemmel hulljak én is majd a mélybe.

Az Erdészeti Szaporítóanyag Terméktanács taggyűlése

A taggyűlést 2005. szeptember 14-én tartottuk Ásotthalmon, a Bedő Albert Erdészeti Szakiskolában.

A taggyűlésen képviseltette magát az OMMI, az Erdőfelügyelet, akik részéről igen széles körű hasznos tájékoztatást kaptunk.

Az ESZT dél-alföldi vezetőség, valamint a tagság részéről jelen volt 69 fő.

A nagyszámú érdeklődést tekintve egy kicsit sűrített, szorosabb volt a tervezetnél az elméleti és gyakorlati program.

Az elméleti (fórum) rész a szaporítóanyag termesztéssel kapcsolatos adminisztráció, a gyakorlati rész csemetekertek látogatása, ezt követően taggyűlés.

A résztvevők körében igen éles hangot kapott az az intézkedés, hogy radikálisan mellőzni kell a nem őshonos fajfajainkat.

Így pl. az akácot, a turkesztáni szilt és még több elegyfát.

Talán kissé szerénytelen vagyok, amikor az életutam során az erdővel lévő kapcsolatomat tárom a tisztelt olvasó kollégák elé.

Ma már túl vagyok a hetvenedik éve-men, ebből az eltelt időből, sajnos a

sors egy rövid időre elszakított az erdőtől (tíz év). De az élet ilyen, engem kárpótolt! Hisz ma is termelem a csemetét még a 2004/2005-ös tanévben tanítottam az erdőművelést, ezen belül a motorfűrész szakszerű kezelését.

Ezek után elmondhatom, hogy nekem igazán bőven jutott a madarak csicsergéséből, virágzó fák, cserjék illatából és a motorfűrész zajából.

Sikeres voltam, örömmel csináltam és csinálom a csemetetermesztést, még ma sem adom fel.

Éppen ez motivál arra, hogy hangot adjak a tapasztalataim alapján szerzett problémáknak. Véleményem: az erdők létrehozását bízzuk az erdészekre, mint ahogy ezt tettük sok-sok éven át. Ne az őshonos fa, cserje legyen fő szempont, hanem minél értékesebb, eredményesebb felújítások, erdősítések legyenek az adott termőhelyi viszonyok között.

Tehát az adott termőhelyre a jól tenyésző fát, cserjét tegyük. Mi, szaporítóanyag-termesztők ebben a szemléletben élünk, és ennek a követelménynek megfelelően termelünk.

Bíró Lajos

Az Élet és Tudományban olvastuk

Új esőerdő-rezervátumok

A brazil kormány, hogy megvédje az Amazonas vidékét az erőszakos fakitermelőktől és farmerektől, két új, nagy kiterjedésű esőerdő-rezervátumot hozott létre: egy 3,3 millió hektáros rezervátumot és egy 445 300 hektáros nemzeti parkot. A lépésre azt követően szánták rá magukat, hogy nemrégiben Anapuban megölték Dorothy Stang misszionárius nővért, aki helyi parasztok és a természet védelmezőjeként vált népszerűvé.

Kullancstérkép Magyarországról

A hazánkban fellelhető negyvenkét kullancsfaj elterjedését és fertőzőképességük mértékét dolgozza fel az a nagyszabású felmérés, amelyhez állatorvosok és orvostanhallgatók bevonásával gyűjtik a kellemetlen vérszívókat. Az istenhegyi Géndiagnosztikai Központ laboratóriumában DNS vizsgálattal mutatják ki, hogy az ország különböző pontjairól származó kullancsok milyen kórokozókat terjesztenek. A program-

hoz (ha korlátozott számban is) bárki csatlakozhat, amennyiben a testéből eltávolított állatokat a nagyobb patikákban ingyenesen beszerezhető fiolákba zárva személyesen leadja a központban, s így meg tudhatja számíthat-e fertőzésre a vérét szívogató állat miatt, vagy sem.

Műholdas szarvasles

A Nyugat-magyarországi Egyetem Vadgazdálkodási Intézete műholdkapcsolatú adatszolgáltató nyakörvvel látott el tíz gímszarvast Dél-Zalában. A nyomkövetővel az állatok élőhelyét, mozgásukat, táplálkozási szokásaikat kívánják vizsgálni. „Kutatási programunk során vizsgáljuk azt is, mi idézi elő az erdősítésekre fokozott veszélyt jelentő téli nagy szarvascsapatok kialakulását, hol táplálkoznak szívesen az állatok, de kutatjuk a fajon belüli és kívüli versengést is” – nyilatkozta Náhlik András professzor, a Vadgazdálkodási Intézet vezetője.